

Universiteit Utrecht

Dat is mien laand

De mobiliteit van regionale identiteit in de representaties rondom de dialectmuziek van Ede Staal

Eindwerkstuk BA Muziekwetenschap (MU3V14004) door Larissa Kaptijn, 4101251 |
Begeleid door Rutger Helmers | Universiteit Utrecht | Faculteit Geesteswetenschappen
Opleiding muziekwetenschap | 30 juni 2017

Inhoud

Inleiding.....	2
Ede Staal, dialectmuziek en regionale identiteit.....	5
Documentaires – representatie van Groningse identiteit.....	7
Covers – mobiliteit van regionale identiteit.....	11
Conclusie.....	14
Samenvatting.....	15
Bibliografie.....	16
Primaire bronnen.....	16
Secundaire bronnen.....	16
Bijlages.....	18
Bijlage 1: liedrepertoire in de documentaires <i>Credo – Zien bestoan</i> en <i>Ede Staal: een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal</i>	18
Bijlage 2: Limburgse en Friese covers op de albums <i>Ede Staal</i> en <i>Stiel sûnder grinzen</i>	19

Inleiding

‘Mor mien toentje, mor mien toentje,
Ja dij mis ik nait geern¹’

Zo begint het refrein van het nummer ‘Mien Toentje’ door de Groningse dialectzanger Ede Staal. In 1982 kwam dit nummer uit, toen Radio Noord het gebruikte als de herkenningsmelodie van een wekelijks tuiniersprogramma.² Het lied werd razend populair en in korte tijd werd Staal gezien als de ‘volkszanger van Groningen’.³ Dit vormde het startpunt van een opleving van de zogeheten dialectmuziek, muziek waarvan de liedteksten gezongen worden in het dialect van een bepaalde streek of provincie.⁴

Het onderzoek naar dialectmuziek in Nederland is beperkt. Meestal staat in deze onderzoeken het verband tussen dialectmuziek en regionale identiteit centraal.⁵ Hierin vormt regionale identiteit een vaststaand begrip. Zo werd tijdens optredens van de Achterhoekse band Normaal hooi gestrooid en maakte de band ruimte op het podium voor mensen uit het publiek in boerenkledij. Voor het publiek van die optredens ogenschijnlijk typerende uitingen van een Achterhoekse identiteit, terwijl deze net zo goed een provinciale Gelderse of zelfs Groningse of Brabantse identiteit kunnen representeren.

Er is echter weinig aandacht voor deze problematiek van het begrip regionale identiteit in het dialectmuziekonderzoek. In mijn onderzoek benader ik regionale identiteit in dialectmuziek als zijnde mobiel. Hierin vormt het begrip identiteit een oneindig proces, iets dat voortdurend aan verandering onderhevig is⁶; een productie die nooit compleet is, maar altijd bezig en samengesteld is binnen representatie.⁷ Dit betekent dat mensen niet alleen onderdeel zijn van een gemeenschap, ze nemen daarnaast deel aan het representeren van deze gemeenschap als zodanig binnen een bepaalde maatschappij.

¹ Letterlijk vertaald: maar mijn tuintje, maar mijn tuintje, ja die mis ik niet graag.

² Louis Peter Grijp, ‘Singing in Dutch Dialects: Language Choice in Music and the Dialect Renaissance’, *Reframing Dutch Culture: Between Otherness and Authenticity*, red. P. J. Margry en Herman Roodenburg (Aldershot: Ashgate, 2007), 231.

³ ‘Informatie over Ede Staal’, *Website Ede Staal*. <http://edestaal.nl/index.php/informatie/biografie> (geraadpleegd 7 mei 2017).

⁴ Grijp, ‘Singing in Dutch Dialects’, 232.

⁵ Louis Peter Grijp, ‘Van dialectlied tot boerenrock: muziek en regionale identiteit’, in *Constructie van het eigene: culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, red. Carlo van der Borgt et al., (Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut, 1996), 101; ‘Dialectmuziek en regionale identiteit’, *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, red. Louis Peter Grijp et al. (Amsterdam: Amsterdam University Press-Salomé, 2001), 808; Arno van der Hoeven, *Popular Music Memories: Places and Practices of Popular Music Heritage, Memory and Cultural Identity*, (Rotterdam: Erasmus Research Centre for Media, Communication, and Culture, 2014), 35.

⁶ Simon Frith, *Music and Identity*, (Londen: Routledge, 2006), 109.

⁷ Stuart Hall, *Representation - Cultural Representations and Signifying Practices*, (London: SAGE Publications, 1997).

Om deze mobiliteit van regionale identiteit te onderzoeken kijk ik eerst naar representatie van Groningse identiteit(en) rondom Ede Staal en zijn dialectmuziek aan de hand van twee biografische documentaires over Staal: *Credo – Zien Bestoan* (2011) en *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* (1996). Deze documentaires geven een beeld van de Groningse identiteit en de iconische status die de Groningse volkszanger daarin heeft en had. *Credo – Zien bestoan* is gemaakt op initiatief van RTV Noord,⁸ de belangrijke televisiezender van de provincie Groningen, en geeft een (gekleurd) beeld van Ede Staal en zijn invloed op en relatie met de ‘Groningse identiteit’. De documentaire *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* (1996) is gemaakt door de RVU educatieve omroep, een omroep die tot 2010 onderdeel was van de publieke omroep,⁹ en geeft een algemener beeld van Staals invloed en relatie met de ‘Groningse identiteit’. Door het vergelijken van beide documentaires tracht ik aan te tonen hoe representatie van Groningse identiteit rondom Ede Staal en zijn dialectmuziek op verschillende manieren ingevuld wordt.

Vervolgens rest de vraag: waar ligt – letterlijk en figuurlijk – de grens? Met het oog op die vraag en met dialectmuziek als kader, analyseer ik tevens de van oorsprong Groningse nummers van Ede Staal ‘Doar bluit mien eerdappelland’ en ‘’t Twijde perron’. De Limburgse Paul van Loo en het Friese duo Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk coverden deze nummers en vertaalden deze naar het Fries en het Limburgse dialect. Er bestaan ook Groningse covers van beide nummers,¹⁰ maar zowel het duo Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk als Paul van Loo vervormden voor hun covers de Groningse identiteit naar die van hun eigen provincie of streek. Door het analyseren van deze covers probeer ik antwoord te geven op de vraag: hoe mobiel is regionale identiteit in dialectmuziek?

Het doel van mijn onderzoek is het uiteenzetten van de problematiek in het dialectmuziekonderzoek rondom het begrip regionale identiteit. De hoofdvraag van mijn onderzoek luidt: hoe verhouden de representaties van regionale identiteit(en) rondom de dialectartiest Ede Staal zich tot elkaar in de documentaires *Credo – Zien bestoan* en *Ede*

⁸ Marleen Godlieb, *Ede Staal, Credo - Zien bestoan [22-7-2011] - RTV Noord*, YouTube video, 1:30:31, van de documentaire *Credo – Zien bestoan*, geplaatst door: RTV Noord, 22 juli 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=i1wJ-hZM7fw>.

⁹ David Blitz en Henk van Middelaar, *Documentaire Ede Staal RVU 1996*, YouTube video, 34:54, van de documentaire *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal*, geplaatst door Koning Creo, 13 september 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=gckwEWoT0FA>.

¹⁰ Onder andere door het Groningse amusementskoor de Esbörgzangers met hun album *Vast as Staal* (2002) of door de Groningse band De Stroatklinkers op hun album *Knap stoaltje. Laidjes van Ede Staal* (2001).

Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal alsmede de covers van zowel de Limburgse Paul van Loo als die van de Friese Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk?

Het beantwoorden van deze vraag heb ik onderverdeeld in drie hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk behandelt – met Ede Staal als voorbeeld – het verband tussen regionale identiteit en dialectmuziek, zoals het in bestaand dialectmuziekonderzoek uiteengezet is. Vervolgens onderzoek ik in zowel het tweede als derde hoofdstuk de mobiliteit van regionale identiteit aan de hand van beide documentaires en de covers.

Ede Staal, dialectmuziek en regionale identiteit

Om het verband tussen dialectmuziek en regionale identiteit uiteen te zetten is het belangrijk om eerst de vraag te stellen wat het begrip regionale identiteit precies omvat.¹¹ Een voor de hand liggend onderscheid hierin dat regelmatig in bestaand dialectmuziekonderzoek is gemaakt, is die van de streek tegenover de provincie.¹² In de praktijk is dit onderscheid echter moeilijk te maken. Zo zingt de Limburgse band Rowwen Hèze in dialect: ‘het Limburgs land, wij lagen aan de waterkant, krekels, rust en romantiek en toen ineens fanfaremuziek’.¹³ Door het gebruik van een Limburgs dialect, het noemen van de provincie, het nostalgisch beschrijven van het landschap en het aanhalen van een typerend Limburgs muziekgenre geeft Rowwen Hèze een provinciale invulling aan de Limburgse identiteit.¹⁴ Anderzijds geeft de band een streekgerichte invulling door te zingen in het Limburgse dialect uit de streek de Peel en over deze streek, bijvoorbeeld in het nummer ‘De Peel in brand’.¹⁵

Dit onderscheid tussen een streekgerichte en een provinciale invulling van regionale identiteit is tevens zichtbaar in de dialectmuziek van Ede Staal. Door zich niet te richten op een specifieke streek geeft Staal een provinciale invulling aan de Groningse identiteit.¹⁶ Zo zingt de Groningse zanger ‘of het nou Zoutkamp, Uithuizen, Veendam of Borgercompagnie is, een mens heeft zijn vrede op zijn geboortegrond, op het Groningerland’.

In het nummer ‘’t Hogelaand’ geeft Staal wél een streekgerichte invulling:

‘Het is de lucht achter Uithuizen, het is het torentje van Spijk, het is de weg van Leens naar Kloosterburen en door Westpolder langs de dijk. Het zijn de molens, de waterlopen, de kerken en de boerderijen. [...] Dat is mijn land, mijn Hogeland.’¹⁷

Opvallend is dat deze streekgerichte invullingen, zoals het bezingen van molens, boerderijen of kerken, hier ingezet zijn als typerend voor het Groningse Hogeland, terwijl deze onderwerpen tevens ingezet zijn door Rowwen Hèze als kenmerk voor Noord-Limburg. Zo zingt de band in het nummer ‘En dan is ’t mar dom’ over ‘het platteland, een boerderij, de kerk, de kroeg, boerenverstand’: onderwerpen die in bestaand onderzoek uiteengezet zijn als

¹¹ Grijp, ‘Van dialectlied tot boerenrock’, 9.

¹² Ibid.

¹³ Nederlandse vertaling van het nummer ‘Limburgs land’.

¹⁴ Lotte Thissen, ‘De muzikale verbeelding van Limburgsheid: van Amerika naar America’, *Het dorp en de wereld: over 30 jaar Rowwen Hèze* door Leonie Cornips, red. Barbara Beckers, (Nijmegen: Vantilt, 2015), 213.

¹⁵ Ibid., 211.

¹⁶ Grijp, ‘Singing in Dutch Dialects’, 232.

¹⁷ Nederlandse vertaling van het nummer ‘’t Hogelaand’.

typerende uitingen van het agrarische leven.¹⁸ Deze uitingen kunnen echter ingezet worden voor het invullen van vele andere provinciaal- of streekgerichte identiteiten. Bestaand onderzoek heeft voor deze grensoverschrijdende invullingen van regionale identiteit een tweede kader opgesteld: die van ‘het platteland’, vaak geassocieerd met het boerenleven.¹⁹

De vraag rijst hoe deze kaders van regionale identiteit – streek, provincie of platteland – in dialectmuziek gevormd worden. Het bestaande dialectmuziekonderzoek onderscheidt twee uitingvormen voor deze kaders: taal en thematiek.²⁰ Zo zingen Rowwen Hèze en Ede Staal beiden over boerderijen en kerken, maar het dialect maakt het verschil in regionale identiteit tussen beide nummers. Het gebruik van dialect is dus een belangrijk middel om regionale verschillen uit te drukken in dialectmuziek.²¹ Regionale identiteit komt naast het gebruik van dialect tot uiting door het gebruik van regionale thematiek.²² De onderwerpen die hierin vaak bezongen worden zijn het landschap en de natuur van een specifieke regio. Dit is zichtbaar in de bovenstaande nummers ‘Limburgs land’, ‘En dan is ’t mar dom’ ‘Mien Grunningerlaand’ en ‘’t Hogelaand’, waarin Ede Staal zingt over de lucht achter het Groningse Uithuizen en Rowwen Hèze over het Limburgse land dat vroeger aan de waterkant lag.

Opvallend is dat dialectartiesten deze regionale taal en thematiek combineren met internationale muziekstijlen. Zo maakt Normaal gebruik van rock – de combinatie van dit genre met regionale elementen heeft de naam ‘boerenrock’ gekregen – en Rowwen Hèze van het genre Tex-Mex (een fusie tussen rock- ‘n-roll, blues en countrymuziek met conjunto – een mengeling van Mexicaanse stijlen als bolero en ranchero met Europese dansstijlen als polka en wals, waarbij de liedteksten gaan over het leven in Texas en Noord-Mexico.) Het samensmelten van deze regionale met internationale elementen staat bekend als glocalisatie.²³

¹⁸ Lotte Thissen, ‘De muzikale verbeelding van Limburgsheid’, 213.

¹⁹ Grijp, ‘Singing in Dutch Dialects’, 229.

²⁰ Dit geldt niet alleen voor dialectmuziek in Nederland. Onderzoek naar dialectmuziek in China toont aan dat artiesten lokale dialecten en referenties naar lokale plaatsen en mensen inzetten als een uitingvorm van hun lokale verbondenheid. In Duitsland zetten popartiesten het dialect in als een manier om enerzijds de regionale identiteit onder leden van hun directe doelgroep te versterken en anderzijds om deze identiteit weer te geven aan het publiek van de meerderheidscultuur waar de regionale cultuur deel van uitmaakt. Taal en thematiek lijken dus universele uitingvormen van regionale identiteit in dialectmuziek te vormen.

Sue Tuohy, ‘The Choices and Challenges of Local Distinction: Regional Attachments and Dialect in Chinese Music’, *Global Pop, Local Language*, red. Harris Berger en Michael Carroll, (Jackson: University Press of Mississippi, 2003), 154; Edward Larkey, ‘Just for fun? Language Choice in German Popular Music’, *Popular Music and Society* 24, nr. 3 (2000): 15.

²¹ Louis Peter Grijp, ‘Is zingen in dialect Normaal? Muziek, taal en regionale identiteit’, in *Zingen in een kleine taal. De positie van het Nederlands in de muziek*. Themanummer *Volkskundig Bulletin* 21, nr. 2 (1995), 322.

²² Het gebruik van regionale thematiek in dialectnummers komt het meest voor, maar daarnaast zijn er dialectnummers met de thema’s humor of menselijke gevoelens – zoals de liefde of de vergankelijkheid van het leven.

Grijp, ‘Is zingen in dialect Normaal’, 306.

²³ Grijp, ‘Singing in Dutch Dialects’, 234.

Documentaires – representatie van Groningse identiteit

De eerste documentaire die ik behandel is *Credo – Zien bestoan* van RTV Noord. Deze is gemaakt in 2011, naar aanleiding van de vijftiendste sterfdag van Staal. De documentaire gaat op zoek naar een verklaring voor het hedendaagse succes van Staals muziek. RTV Noord gaf opdracht tot het maken van deze documentaire, waarbij ze de volgende visie hanteerden:

‘Er is bewust aandacht voor de Groningse taal en cultuur, want als publieke omroep vervult RTV Noord op toonaangevende wijze de functie van [...] platform voor de Groningse cultuur. De omroep wil de bindende factor zijn voor alle inwoners van Groningen, ongeacht leeftijd of andere sociodemografische kenmerken’.¹

Credo – Zien bestoan is een documentaire waarin vrijwel uitsluitend – zonder ondersteuning van ondertiteling – gesproken wordt in het ‘Groningse dialect’. De problematiek van dit begrip komt in de volgende alinea aan bod. Allereerst focus ik mij op het gevolg van deze keuze. Hiermee richt de documentaire zich namelijk bij uitstek op een publiek dat het Gronings goed beheerst. Deze keuze is interessant, want hiermee sluit de documentaire Ede Staal in als een man van en voor het Groningse volk, terwijl deze afbakening een illusie is. Dit is een voorbeeld van een ‘Imagined Community’, een begrip geïntroduceerd door Benedict Anderson.²⁴ Hij geeft hiermee een begrip voor een gevoel van gemeenschap, het onderdeel zijn van een eenheid, terwijl het onwaarschijnlijk is dat de mensen die dit gevoel met elkaar delen elkaar als zodanig kennen. De documentaire impliceert dus een vaste Groningse identiteit, terwijl dit eigenlijk een bedachte gemeenschap is.

Terug naar het begrip ‘Groningse dialect’: wat houdt dit volgens de documentaire precies in? Ten eerste toont de documentaire dat dit het dialect is zoals dat gesproken wordt in de Groningse streek Hogeland. Dit wordt duidelijk gemaakt door een uitspraak van televisiepersoonlijkheid Jan Mulder. In dit deel van de documentaire vraagt de interviewster voorbijgangers op de Grote Markt en nabijgelegen straten in Groningen naar de betekenis van typisch Groningse woorden – zoals sprutters (spreeuwen), toentje (tuintje) en eelsk (aanstellerig) – uit de nummers ‘Mien toentje’ en ‘Grunnegers veur gevorderden’. Deze vragenronde eindigt met de vraag aan Jan Mulder wat het woord grammiedeg (nijdig) betekent. Mulder herhaalt dit woord, maar dan uitgesproken als gramnietig. Hij zegt dat deze uitspraak is zoals hij dit in Winschoten geleerd heeft. Hij geeft vervolgens aan dat er

²⁴ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (Londen: Verso, 1998), 6.

verschillende lokale dialecten bestaan in Groningen, maar het ‘echte’ Gronings het dialect is dat gesproken wordt in de streek Hogeland.²⁵ Na dit fragment met Jan Mulder komt Radio Noord-presentatrice Imca Marina in beeld. Zij geeft aan dat ze kritiek krijgt op haar Groningse uitspraak, omdat zij niet de correcte vorm van het Groningse woord gebruikt: het Hogelandse dialect.²⁶

De documentaire spreekt zichzelf in het daaropvolgende fragment echter tegen. Het beeld van Imca Marina loopt over in beelden van Lenie ’t Hart – dierenactiviste en voormalig directrice van Zeehondencrèche Pieterburen – in een bootje in de haven van Delfzijl. Zij zegt hier het volgende: ‘Ede is dé man van het Gronings. Zoals Ede het Gronings uitsprak, zo nemen Groningers het over, al is het volgens de dialectregels fout.’²⁷ De invloed van Staal is volgens deze uitspraak zo groot dat het dialect dat hij gebruikt in zijn dialectnummers en zijn spreken het Groningse dialect voor een deel vormgaf. Zijn dialectgebruik was echter een mengelmoes van diverse lokale dialecten.²⁸ Hij werd opgevoed in het Standaardnederlands, maar pikte het dialect op uit zijn omgeving: de streek Hogeland. Na zijn studie in de stad Groningen heeft hij verspreid over de provincie in elf verschillende plaatsen gewoond.²⁹ Uit al deze plaatsen pikte hij lokale dialecten op, wat tot gevolg had dat zijn dialectgebruik een combinatie werd van deze verschillende dialecten.³⁰ De invloed van Staals dialectmengelmoes op het Groningse dialect onderstreept dat dit niet uit één vast geheel bestaat, maar mobiel is.

De documentaire tracht echter een vast kader te creëren voor het Groningse dialect. Zo begint de documentaire met een introductie over het leven van Staal en zijn dialectmuziek, waarin presentator Marcel Nieuwenberg zegt: ‘De liedjes van Ede Staal maken de Groningers trots op hun taal’.³¹ Opvallend is dat hij het hier – net als in de visie van RTV Noord – heeft over één Groningse taal, waarmee taal is neergezet als een overkoepelend provinciaal gegeven. De documentaire representeert taal in Groningen enerzijds een vast kader en anderzijds als een mobiel gegeven waarvan de invulling kan veranderen. De representatie van taal als uiting van één Groningse identiteit is hierin problematisch.

De documentaire *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* van de RVU educatieve omroep bakent Staal niet af als man van het Groningse volk. De documentaire behandelt Staals jeugd en opvoeding, de liefde die hij voelde voor zijn vrouw

²⁵ Marleen Godlieb, *Ede Staal, Credo - Zien bestaan [22-7-2011] - RTV Noord*, 50:31.

²⁶ *Ibid.*, 50:40.

²⁷ *Ibid.*, 51:10

²⁸ Grijp, ‘Dialectmuziek en regionale identiteit’, 807.

²⁹ David Blitz en Henk van Middelaar, *Documentaire Ede Staal RVU 1996*, 20:00.

³⁰ Grijp, ‘Dialectmuziek en regionale identiteit’, 807.

³¹ Marleen Godlieb, *Ede Staal, Credo - Zien bestaan [22-7-2011] - RTV Noord*, 1:00.

Fieke en zijn zes kinderen – Elwin, Jasper, Hanno, Jeroen, Martijn en Jelger – en over de start van en redenen voor zijn (dialect)muziekcarrière.

Deze documentaire geeft een algemener beeld van de dialectzanger. Allereerst door nauwelijks te spreken in Groningse dialecten. De weinige momenten waar dit wel wordt gedaan zijn allemaal voorzien van ondertiteling, waaronder enkele fragmenten van Staals dialectnummers. Ten tweede zit er een opvallend verschil in gebruikt liedrepertoire van beide documentaires. *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* gebruikt veertien van Staals nummers, waarvan tien nummers geen regionale thematiek bevatten (zie bijlage 1). Vijf van deze tien nummers zijn (deels) Engelstalig. Dit staat in contrast met *Credo – Zien bestoan*, waarin er van de achttien gebruikte nummers negen nummers regionale thematiek bevatten, en van de negen overige nummers er maar twee (deels) Engelstalig zijn. Waarom is dit verschil zo belangrijk?

Om de Groningse cultuur weer te geven maakt *Credo – Zien bestoan*, naast het spreken in Groningse dialecten, gebruik van beeldmateriaal afkomstig uit de provincie Groningen. Dit bestaat uit films van het GAVA (Gronings AudioVisueel Archief) en niet eerder vertoond beeldmateriaal van de Groningse plaatsen Leens, Ulrum en Zoutkamp, zoals deze er decennia geleden uitzagen.³² Dit beeldmateriaal is onder andere samengevoegd tot videoclips voor de dialectnummers ‘Vrouger’, ‘Genoat’, ‘Credo-Mien bestoan’, ‘’t Twijde perron’, ‘’t Hogelaand’ en ‘’t Het nog nooit zo donker west’ van Ede Staal en is daarnaast ingezet ter ondersteuning van nummers van Staal die te horen zijn in de documentaire (zie bijlage 1 voor een overzicht van deze nummers).

De beelden van de provincie Groningen versterken de uiting van regionale thematiek in de dialectnummers van Staal die gebruikt zijn in de documentaires. Dit is onder andere terug te zien in *Credo – Zien bestoan* tijdens het nummer ‘Nij-Stoatenziel’, waarin Staal zijn liefde voor de Groningse plaats Nieuwe Statenzijl bezingt. Een voice-over introduceert het nummer en vertelt over de ligging van het plaatsje en de aantrekkingskracht die het had op Staal. Hij noemt dat veel nummers van Staal over het water gaan, waarmee Staal duidelijk zou maken dat Groningen aan het water ligt.³³ Daarna vertelt Staal zelf over de reden waarom hij ‘Nij-Stoatenziel’ heeft geschreven:

³² RTV Noord, ‘DVD’s’, *Ede Staal*. <http://www.rtvnoord.nl/ededvd> (geraadpleegd 30 juni 2017).

³³ Marleen Godlieb, *Ede Staal, Credo - Zien bestoan [22-7-2011] - RTV Noord*, 54:15.

‘Het was voor mij niet zo moeilijk om te maken, ik heb er vier jaar gewoond. Aan de ene kant wil je weleens de drukte van de stad hebben, aan de andere kant is het ook wel goed hier. En zo heb ik een keer het nummer ‘Nij-Stoatenziel’ geschreven.’

Deze introductie beschrijft het verband tussen het onderwerp water in Staals liedteksten met de provincie Groningen. Dit verband wordt vervolgens in de documentaire benadrukt door beelden van slijk bij een dijk en meeuwen boven een moeraslandschap te combineren met het nummer ‘Nij-Stoatenziel’, waarin Staal zingt dat bij ‘laag water de Dollard zich spiegelt in het slijk, Nieuwe-Statenzijl, daar wil ik struinen achter de dijk’. Deze beelden van slijk bij een dijk zijn niet per se een uniek Gronings gegeven en uiten daardoor niet direct een Groningse regionale identiteit. Pas door deze te combineren met een regionaal gethematiseerd Gronings dialectnummer uiten ze samen een Groningse identiteit.

Dit is tevens zichtbaar in de documentaire *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* van de RVU educatieve omroep. Hetzelfde nummer komt hierin terug, maar is nu nauwelijks ondersteund met beelden van de provincie Groningen.³⁴ Filmopnames van het vroegere gezin Staal ondersteunen het begin van ‘Nij-Stoatenziel’. Een jonge Elwin, Staals zoon, lacht als hij de camera ziet en zwaait even. Vervolgens rijdt een Eend, een wegwijzer passerend, over een verlaten weg. Het tweede couplet begint en er verschijnt een boerderij, gezien vanuit een vliegtuig. Op het eerste gezicht lijken deze beelden geen expliciete Groningse uiting, maar op de wegwijzer is te lezen dat de Eend richting het Groningse Nieuwe Statenzijl rijdt en de tekst van Staals nummer en het horen van zijn stem impliceren dat de boerderij een Groningse boerderij is. Ook hier zorgt de wisselwerking tussen het beeldmateriaal en het dialectnummer voor een representatie van een Groningse regionale identiteit.

Dat het liedrepertoire in *Credo – Zien bestoan* voornamelijk bestaat uit dialectnummers met regionale thematiek draagt in combinatie met het beeldmateriaal afkomstig uit Groningen bij aan het afbakenen van Ede Staal als de volkszanger van en voor het Groningse volk. Los van elkaar zijn deze uitingen daarentegen niet expliciet Gronings. De representatie van Groningse identiteit in de documentaires staat op losse schroeven, omdat deze afhankelijk is van een wisselwerking tussen specifieke regionale beelden en Groningse dialectmuziek.

³⁴ David Blitz en Henk van Middelaar, *Documentaire Ede Staal RVU 1996*, 19:37-21:15.

Covers – mobiliteit van regionale identiteit

In 2002 kwam het album *Stiel sûnder grinzen. Ede Staal yn 'e Fryske taal* uit van de Friese artiesten Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk. Hiervoor vertaalde dit duo vijftien nummers van Ede Staal naar het Fries.³⁵ De Limburgse Paul van Loo deed hetzelfde. In 2003 bracht de Limburgse artiest Paul van Loo het coveralbum *Ede Staal* uit, met vrije Limburgse vertalingen van tien Groningse dialectnummers van Ede Staal. In dit hoofdstuk onderzoek ik de mobiliteit van taal en thematiek in Staals dialectnummers en daarmee de mobiliteit van regionale identiteit aan de hand van twee covers en vertalingen van twee Groningse dialectnummers. Allereerst 't Twijde perron', door het Friese duo Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk gecoverd als 't Twadde perron' en door de Limburgse Paul van Loo gecoverd als 't Twiëde perron'. Daarnaast analyseer ik 'Ode aan de Peel' van de Limburgse Paul van Loo en 'Myn ierappellân' van het Friese duo Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk, beide covers van het Groningse nummer 'Doar bluit mien eerappellaand'. In de analyse kijk ik in hoeverre de vier Limburgse en Friese covers de taal en thematiek van de originele Groningse nummers hebben aangepast en vergelijk deze aanpassingen vervolgens met elkaar.

In 't Twijde perron' zingt Staal over een stel dat ver van elkaar woont en elkaar alleen in het weekend kan zien. Het vriendinnetje moet hiervoor telkens een eind reizen met de trein. Het refrein begint als volgt: 'tussen Haren en Helpman ziet zij zichzelf in het raam van de vertrouwde intercity.' Het noemen van de Groningse plaats Haren en de buurt Helpman (in Groningen-Zuid) vormt samen met het gebruik van Gronings dialect de uiting van een Groningse identiteit.

Het Groningse nummer 'Doar bluit mien eerappellaand' gaat over veranderingen van het Drentse en het Groningse landschap. Staal zingt over een veenland waar geen mens kon wonen, maar men ging er turfgraven en ontginnen. Ze groeven kanalen en door bonkaarde kwam mest en zand. Op dit land, waar de boeren vroeger nog zwoegden en werkten met de hand, bloeien nu aardappels en razen moderne rooimachines. Regionale thematiek is in dit nummer geuit door het beschrijven van het Drentse en Groningse landschap en de natuur, met een nostalgische ondertoon.

In 't Twadde perron' zingt het Friese duo, net als Staal in het origineel, over het stel dat ver van elkaar woont en daardoor met de trein naar elkaar toe moet reizen, waardoor ze op het perron afscheid van elkaar moeten nemen. Het Friese duo heeft in de liedtekst de Groningse plaats Haren en de buurt Helpman in Groningen-Zuid aangepast naar de Friese

³⁵ Zie bijlage 2 voor een overzicht van deze nummers.

plaats Akkrum en het station Grou-Jirnsumen. Daarnaast zingt het duo in de Friese taal, in plaats van het Groningse dialect. De Limburgse cover ‘’t Twiëde perron’ is – net als zijn Friese tegenhanger – letterlijk vertaald, op de Groningse plaats Haren en de buurt Helpman (Groningen-Zuid) na. Deze zijn vervangen door de Limburgse plaatsen Remunj en Wieërt (Roermond en Weert). De Limburgse artiest en het Friese duo hebben, naast het gebruik van hun eigen regionale taal, het nummer zo aangepast dat het plaatsvindt in de eigen provincie. Deze aanpassingen maken dat het nummer een andere regionale identiteit dan de Groningse representeert. De vraag rest nu: hoe mobiel is regionale identiteit?

De aanpassingen van ‘Doar bluit mien eerappellaand’ voor de Friese cover ‘Myn ierappellân’ zijn opvallend. In het Groningse origineel zingt Staal over de veranderingen in de natuur en het landschap van het Groningse en het Drentse land. Het veenlandschap veranderde door turfgraven, ontginnen en het graven van kanalen naar een landschap waar de aardappels bloeien en moderne rooimachines over razen. Het Friese duo zingt, in het Fries, over dezelfde veranderingen in het veenlandschap. Waar Staal echter in het origineel zingt over het Drentse en Groningse land, zingen zij over het Noorderland. Schijnbaar lijken de landschappen van de provincies Drenthe en Groningen zoveel op die van Friesland dat er een overkoepelende regionale identiteit neergezet kan worden in de Friese covers, namelijk die van ‘het Noorden’. Deze overlap van regionale identiteit is tevens uitgedragen door de zegsman van de platenmaatschappij van het Friese duo in een artikel van *De Telegraaf*. Hij stelde dat: ‘De sfeer die het Friese landschap uitademt, in wezen niet zoveel verschilt van het Groningse.’³⁶ De beschrijvingen van het landschap en de natuur in Staals nummers omvatten dus volgens het Friese duo en hun zegsman evengoed een Friese als een Groningse regionale identiteit, wat aantoont dat regionale thematiek een mobiele uitingsvorm is van regionale identiteit.

Nu rijst de vraag of de Limburgse thematiek in de covers van Paul van Loo deze overlap ook heeft. In het Groningse origineel zingt Staal over de verandering van het oorspronkelijke Drentse en Groningse veenlandschap door het graven van turf en ontginnen. Ten eerste zingt Paul van Loo over het veranderen van het turflandschap in tegenstelling tot het veenlandschap waar Staal zich tot wendt. Daarnaast zingt hij over het Brabantse land – in het tweede refrein zelfs specifiek de streek de Peel – in plaats van het Drentse en Groningse land. In het Groningse origineel bezingt Staal hoe de bloeiende aardappellanderijen vroeger het harde werken en het zwoegen van de boeren vereiste, maar tegenwoordig razen er

³⁶ ‘Liederen Groningse bard in het Fries’, *De Telegraaf*, 14 augustus 2002.

moderne rooimachines. In de Limburgse cover zingt Paul van Loo daarentegen over diezelfde verandering, maar ditmaal van toepassing op landerijen met mais. Waar in Staals origineel de moderne rooimachines werken op klei, op zavel en zand, werken deze in de Limburgse cover uitsluitend op zand (de grondsoorten klei en zavel komen niet voor in de Peel). De Groningse invullingen van regionale thematiek zijn allen aangepast naar Limburgse invullingen, in tegenstelling tot de aanpassingen hiervan in de Friese cover. Regionale thematiek is een mobiel begrip, maar deze mobiliteit kent dus zijn grenzen.

Conclusie

In het bestaande dialectmuziekonderzoek is het verband tussen dialectmuziek en regionale identiteit van belang. Het begrip regionale identiteit heeft hierin vaststaande kaders gekregen, namelijk die van streek, provincie of het platteland. Deze kaders komen in dialectmuziek tot uiting door het gebruik van taal en thematiek. De representaties van regionale identiteit in de documentaires *Credo – Zien bestoan* en *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* alsmede de covers van zowel de Limburgse artiest Paul van Loo als die van het Friese duo Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk tonen echter dat regionale identiteit een mobiel begrip is.

Deze mobiliteit komt tot uiting in de representatie van taal als uiting van Groningse identiteit in de documentaire *Credo – Zien bestoan*. Deze documentaire bakent Staal af als de volkszanger van en voor het Groningse volk, door bij uitstek te spreken in Groningse dialecten en door de voornamelijk Staals regionaal gethematiseerde dialectnummers te gebruiken. De representatie van de Groningse taal is in deze documentaire echter problematisch, doordat het enerzijds is neergezet als een vaststaand, provinciaal overkoepelend gegeven, maar anderzijds is deze door Jan Mulder, Imca Marina en Lenie 't Hart in diezelfde documentaire op verschillende wijze ingevuld. De representatie van een Groningse identiteit in zowel *Credo – Zien bestoan* als *Ede Staal: Een portret van het leven van de Groningse volkszanger* bestaat uitsluitend in een wisselwerking tussen beeldmateriaal van de provincie Groningen en Staals regionaal gethematiseerde dialectnummers. Dit maakt deze representatie van Groningse identiteit mobiel.

Ook de covers van zowel het Friese duo Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk als die van de Limburgse Paul van Loo tonen de mobiliteit van regionale identiteit. Het Friese duo heeft in de liedtekst van 'Myn ierappellân' de omschrijvingen van het landschap en de natuur hetzelfde gelaten als in het Groningse origineel. Ze passen deze landschap- en natuuromschrijvingen echter toe op een overkoepelende regionale identiteit: die van het Noorderland. Dit toont aan dat de representatie van regionale identiteit een grote mobiliteit kent. Echter, de cover 'Ode aan de Peel' van de Limburgse Paul van Loo toont dat deze mobiliteit grenzen kent. Zo kan het beschrijven van het landschap en de natuur alleen verschillende regionale identiteiten representeren, mits de landschappen van deze identiteiten op elkaar lijken.

Het is dus van belang om in het dialectmuziekonderzoek rekening te houden met de mobiliteit van regionale identiteit.

Samenvatting

In het bestaande dialectmuziekonderzoek heeft het begrip regionale identiteit vaststaande kaders gekregen. Dit begrip is echter mobiel. De problematiek van regionale identiteit in dialectmuziek onderzoek ik met de hoofdvraag: hoe verhouden de representaties van regionale identiteit(en) rondom de dialectartiest Ede Staal zich tot elkaar in de documentaires *Credo – Zien bestoan* en *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal* alsmede de covers van zowel de Limburgse Paul van Loo als die van de Friese Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk?

De representatie van taal als uiting van een Groningse identiteit is in *Credo – Zien bestoan* problematisch, doordat het enerzijds is neergezet als een vaststaand, provinciaal overkoepelend gegeven en anderzijds is neergezet als een mobiel gegeven. De representatie van een Groningse identiteit in beide documentaires bestaat uitsluitend in een wisselwerking tussen beeldmateriaal dat de provincie Groningen toont en Staals regionaal gethematiseerde dialectnummers. Representatie van Groningse identiteit is dus mobiel.

De liederkst van de Friese cover van ‘Doar bluit mien eerappellaand’ heeft dezelfde invullingen van regionale thematiek als het Groningse origineel, maar deze zijn toegepast op een overkoepelende regionale identiteit: die van het Noorderland. Regionale thematiek als uiting van regionale identiteit is dus mobiel, maar deze mobiliteit kent een grens. De Limburgse cover past namelijk alle invullingen van de regionale thematiek aan.

De mobiliteit van regionale identiteit zichtbaar in deze representaties toont aan dat in het bestaande dialectmuziekonderzoek van belang is de opgestelde kaders niet te behandelen als vaststaand, maar als mobiel.

Bibliografie

Primaire bronnen

Godlieb, Marleen. *Ede Staal, Credo - Zien bestoan [22-7-2011] - RTV Noord*. YouTube video, 1:30:31. Van de documentaire *Credo – Zien bestoan*. Geplaatst door: RTV Noord, 22 juli 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=i1wJ-hZM7fw>.

Blitz, David, en Henk van Middelaar. *Documentaire Ede Staal RVU 1996*. YouTube video, 34:54. Van de documentaire *Ede Staal: Een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal*. Geplaatst door Koning Creo, 13 september 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=gckwEWoT0FA>.

Secundaire bronnen

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londen: Verso, 1998.

Frith, Simon. *Music and Identity*. Londen: Routledge, 2006.

Grijp, Louis Peter. 'Is zingen in dialect Normaal? Muziek, taal en regionale identiteit'. *Zingen in een kleine taal. De positie van het Nederlands in de muziek*. Themanummer *Volkskundig Bulletin* 21, nr. 2 (1995): 304-327.

Grijp, Louis Peter. 'Singing in Dutch Dialects: Language Choice in Music and the Dialect Renaissance'. *Reframing Dutch Culture: Between Otherness and Authenticity*, red. P. J. Margry en Herman Roodenburg. Aldershot: Ashgate, 2007, 225-243.

Grijp, Louis Peter. 'Van dialectlied tot boerenrock: muziek en regionale identiteit'. *Constructie van het eigene: culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, red. Carlo van der Borgt et al. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut, 1996, 91-108.

Grijp, Louis Peter. 'Dialectmuziek en regionale identiteit'. *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, red. Louis Peter Grijp et al. Amsterdam: Amsterdam University Press-Salomé, 2001, 806-813.

Grijp, Louis Peter. 'Eigenheimers en meezingers: de muzikale taalkeuze van Nederland'. *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*, red. J. Stroop. Amsterdam: Bert Bakker, 2003, 45-53.

Hall, Stuart. *Representation - Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications, 1997.

Hoeven van der, Arno. *Popular Music Memories: Places and Practices of Popular Music Heritage, Memory and Cultural Identity*. Rotterdam: Erasmus Research Centre for Media, Communication, and Culture, 2014.

Larkey, Edward. 'Just for fun? Language Choice in German Popular Music'. *Popular Music and Society* 24, nr. 3 (2000): 1-20.

Thissen, Lotte. 'De muzikale verbeelding van Limburgsheid – Van Amerika naar America'. *Het dorp en de wereld: over 30 jaar Rowwen Hèze* door Leonie Cornips, red. Barbara Beckers. Nijmegen: Vantilt, 2015, 210-215.

Tuohy, Sue. 'The Choices and Challenges of Local Distinction: Regional Attachments and Dialect in Chinese Music'. *Global Pop, Local Language*, red. Harris Berger en Michael Carroll. Jackson: University Press of Mississippi, 2003, 153-186.

Bijlages

Bijlage 1: liedrepertoire in de documentaires *Credo – Zien bestoan* en *Ede Staal: een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal*

Dit is een overzicht van de nummers van Ede Staal die te horen zijn in beide documentaires. Hierin zijn de dialectnummers met regionale thematiek cursief gedrukt en zijn de nummers in het Engels -of die deels Engelstalig zijn- onderstreept.

<i>Ede Staal: een portret van de Groningse volkszanger Ede Staal</i>	<i>Credo – Zien bestoan</i>
<i>Wat moakt het oet</i>	<i>Wat moakt het oet</i>
<i>Zalstoe altied bie mie blieven</i>	<i>Zalstoe altied bie mie blieven</i>
<i>Nij-Stoatenziel</i>	<i>Nij-Stoatenziel</i>
<i>Mien Toentje</i>	<i>Mien Toentje</i>
<i>Vrouger</i>	<i>Vrouger</i>
<i>Credo – Mien bestoan</i>	<i>Credo – Mien bestoan</i>
<i>De nacht</i>	<i>De nacht</i>
<i>Zo is 't leven</i>	
<i>'t Hogelaand</i>	<i>'t Hogelaand</i>
<u>I'm in the blues</u>	
<u>Any day is a day to die</u>	
<u>Dying woolf</u>	
<u>Help me through the night</u>	
<u>As vaaier woorden</u> (deels Gronings)	<u>As vaaier woorden</u> deels Gronings)
	<i>Zo moutve het holden</i>
	<i>Geef mie dien blues</i>
	<i>Doar bluit mien eerappellaand</i>
	<i>Grunnegers veur gevorderden</i>
	<i>De hoaven van Delfziel</i>
	<i>'t Het nog nooit zo donker west</i>
	<i>Het twijde perron</i>
	<i>Genoat</i>
	<u>When the Waves Are Too High</u> (Engelstalig)

Bijlage 2: Limburgse en Friese covers op de albums *Ede Staal* en *Stiel sûnder grinzen*

Dit is een overzicht van de nummers op het coveralbum *Ede Staal* van de Limburgse Paul van Loo en de nummers op het coveralbum *Stiel sûnder grinzen. Ede Staal yn 'e Fryske taal* van de Friese Sjoerd van der Leij en Joop van Dijk. Het overzicht is ingericht op basis van het origineel van Ede Staal waar het op gebaseerd is. Schuingedrukte dialectnummers bevatten regionale thematiek en de onderstreepte nummers zijn Engelstalig -het is aangegeven wanneer een nummers deels Engelstalig is.

Nummers <i>Ede Staal</i> - Paul van Loo	Nummers <i>Stiel sûnder grinzen</i> - Sjoerd van der Leij & Joop van Dijk	Nummers <i>Ede Staal</i>
<i>Limburgs land</i>	<i>Dat is myn lân</i>	<i>'t Hoogeland</i>
't Zal weer vuurjoar weede	't Sil wer maitiid wurde	't Zel weer veujoar worden
't Is nog noëts zoë donker geweës	It hat noch nea sa tsjuster west	't Het nog nooit zo donker west
't Twiede perron	't Twadde perron	Het twijde perron
Credo	Myn bestaen	Credo-Mien bestoan
<i>Wat makt t oet</i>	<i>Wat makket it út</i>	<i>Wat moakt het oet</i>
<i>Vreuger</i>	<i>Lang lyn</i>	<i>Vrouger</i>
<i>Ode aan de Peel</i>	<i>Myn ierappellân</i>	<i>Doar bluit mien eerappellaand</i>
Zalste ummer bie mich blieve		Zalstoe altied bie mie blieven
De nach die is noëts iërlík		De nacht
	Jou mij dyn blues	Geef mie dien blues
	As 't bûten stoarmet	As t boeten stôrmt
	Der is mear op 'e wrâld	<u>Life is more than a song</u>
	Bin de weagen overstjoer	<u>When the waves are too high</u>
	<i>Sa moat we 't hâlde</i>	<i>Zo moutve het holden</i>
	<i>Koekoek</i>	<i>Koekoek</i>
	<u>As fjouwer wurden</u> (deels Engelstalig)	<u>As vaaier woorden</u> (deel Engelstalig)